

Cuprins

Capitolul întâi. Avem o satiră. Cum procedăm?.....	5
1.1. Umorul – vinovatul de serviciu.....	5
1.2. Alegerea termenului „satiră”.....	7
1.3. 1990-2006/2008.....	9
1.4. Neo-tribul. Cine face glume, cine râde.....	14
1.5. Identificare și recunoaștere.....	16
1.6. Interpretarea. O incursiune istorică.....	17
1.7. Satira – realitate ficțională.....	21
Capitolul al doilea. Neo-tribul <i>Cațavencu</i>	25
2.1. <i>Cațavencu</i> este unul dintre neo-triburile de după 1990...	25
2.2. Componenta neo-tribului. Declarații.....	32
2.3. Fanatizarea.....	38
2.4. Satira, mod de viață.....	44
Capitolul al treilea. Circuitul financiar: incomodul <i>Cațavencu</i> și <i>Academia „de moravuri grele”</i>	59
3.1. Percepția comună românească a umorului.....	59
3.2. Anii 1990-1996. De la Nacu la Cârciog. <i>Cațavencu Incomod</i> , 1990.....	61
3.3. <i>Cațavencu</i> , același și aparte, în plină explozie și implozie a presei tipărite.....	69
3.4. Mai am un singur coridor: Coridoarele lui Brucan.....	73
3.5. <i>Academia Cațavencu</i> , 1996-2008: de la Vintu 1 la Vintu 2.....	76
3.6. Piața mass-media, 2000-2006/2008.....	86

3.7. Puterea politică soră cu Banul.....	91
3.8. Personaje de satiră: politicienii-plastilină.....	100
Capitolul al patrulea. Performerul <i>Cațavencu</i> –	
statut juridic și social.....	115
4.1. Jurnalist în România.....	115
4.2. Cazul <i>Cațavencu</i>	117
4.3. Juridic, presa scrisă	128
4.4. Valorile performerilor <i>Cațavencu</i> în cadrul presei de după 1989.....	135
Capitolul al cincilea. Concluzii: <i>News</i> & morala lor.....	
5.1. O lume nouă s-a născut c-un răs sănătos. Al lui <i>Cațavencu</i>	155
5.2. Satira și gazeta = Love 1990, România.....	156
5.3. Circuitul și circuitul financiar.....	157
5.4. Politică și delicatețuri	157
5.5. Neo-tribul, circuitul de audiență. Neo-tribul <i>Cațavencu</i> față-n față cu neo-triburile concurențiale.....	158
5.6. Satira, fără glumă	168
5.7. Satira, „prinsă la mijloc” de mediul financiar-politic.....	171
5.8. Valoarea morală a satirei. <i>Ridendo castigat mores</i>	172
5.9. Satira este un balaur cu mii de capete.....	174
5.10. <i>Cațavencu</i> și <i>Cațavencii</i>	174
5.11. Umorul național și genial.....	176
5.12. Complementul <i>Charlie Hebdo</i> . O explicație la teoria neo-tribului și, totuși, când este umorul conflictual	177
5.13. Este sau nu este.....	179
Bibliografie	
181	
Anexa 1. <i>Cațavencii</i> văzuți de Ecaterina Mihai, corectoare, secretară și dactilografă, Gabriel Preutu, administrator, șofer, inger păzitor, și Maria Stoica, femeia de serviciu	
189	
Ecaterina – între 1991 și 1994 a fost secretară, dactilografă la <i>Cațavencu</i> și <i>Academia Cațavencu</i>	
189	
Gabriel Preutu, administrator <i>Academia Cațavencu</i>	
199	
Maria Stoica, femeie de serviciu	
203	

Anexa 2. Caricaturi de Ion Barbu.....	211
Anexa 3. Caricaturi de Octav Mardale.....	217
Anexa 4. Bulele Cașavencilor	225

Eugen Istodor

CAȚAVENCII
și tribul lor

O etnografie a grupului incomod
și de moravuri grele Cațavencu
(1990-2006)

POLIROM
2018

Tendința ta era să dai sub centură.

Fiind doctor în ironie și comedie acum, îți spun că dacă vrei să te ia țăranul și coafeza trebuie să fii mai popular. Goldoni, *commedia dell'arte*. Azi comedia este tot așa: se împiedică unul și cade. De 19 ori. Se așază pe canapea, cade de pe canapea. Asta e. Voi nu prea erați atenți la economia de piață. Veniți din cămin, din astea... eu v-am adus primul Coca-Cola, eu aveam mașină. Erați mulțumiți cu ce aveți. Și muncă puțină, că munceați la Cârciog, de ce să-i umpleți burta lui ăla? Și eu voiam să fie ziarul al nostru.

Ne înspăimântai.

Și după ce am plecat ce-ați făcut? Un periplu fără sfârșit. La Tofan, un periplu ulisean complicat. Sincer, dacă eu veneam cu Vintu de acum doi ani, m-ați fi luat la bătaie și mă băgați sub carpetă. Erau 12 voturi contra mea. V-ați dus de bunăvoie. E mai frumos să te duci cu șalupa. Eu am intuit. Am fost acuzat că pe cocoșa voastră vreau notorietate, avere. Mă bucur acum că am făcut ce am făcut pe cocoșa mea. Veniți acasă să vedeți dacă am ceva acasă. Și așa au plecat și Groșan, și Dinescu. L-ați aruncat din tren și pe unul dintre contestatarii mei răi, pe Patrick.

Râdeam că plecai cu diplomatul plin de biscuiți, napolitane, ce rămânea după ședința de «bule». Că e pentru copilași.

Păi, nu ți se pare normal? Da, și nu mi-a mai plăcut că erau unii angajați în sistemul informativ.

Păi, i-am dat afară când am aflat.

E, mai sunt câțiva și acum. Nu ți s-a părut suspect că aveți informații mai rapide decât alte publicații? Dar că Toma a fost psiholog de unitate militară?

Păi, a venit dovada că Toma nu e.

Stai, că el nu a bătut pe nimeni. Depinde ce ați cerut voi acolo. Ce, Mona Muscă bătea cu caloriferul? Nu. Băi, is colegii tăi.” (Florin Călinescu, Arhiva personală Istodor, interviuri 2006-2008)

În 1995, la sediul *Academiei* din strada Toamnei a avut loc un vot istoric. Era votul de investire a lui Florin Călinescu în poziția de manager. Votul a fost masiv împotriva. Florin Călinescu se va retrage din redacție și, în ciuda unei relații amicale, va acuza

permanent *Academia* de complotare cu serviciile secrete. Episodul culminant va fi în 2004, când *Academia Cașavencu* va dezvălui că actorul de comedie, realizatorul de show-uri TV, directorul Teatrului Mic din București a reușit să dobândească, prin influențe personale, un contract valoros cu statul, acordat de PNL fără licitație, pentru o întreprindere pe care o deținea, Optica Română. A fost momentul în care Florin Călinescu, în repetate declarații publice, i-a acuzat pe foștii colegi de legături cu anumite servicii.

4.3. Juridic, presa scrisă

Aventura jurnalistică începea cu înființarea unei societăți comerciale, respectarea Constituției și a unui statu-quo între jurnaliști și politicieni privind faptul că „nicio lege nu poate servi tuturor intereselor și că echilibrul actual este creat printr-o serie de negocieri și acorduri tacite” (Coman, 2003a: 28). Recrutarea în interiorul „societății comerciale” era făcută fără probe de competență, iar ascensiunea ținea de „loviturile de presă” date. Reglementările din domeniul audiovizual nu au impus criterii de competență/studii pentru admiterea în breaslă, ci au vizat zona de licențe și monitorizări din partea unui organism CNA (Consiliul Național al Audiovizualului). Prin membrii săi numiți/revocați de Parlament, încă de la înființare, CNA s-a aflat la dispoziția partidelor politice de la putere.

În condițiile în care nu a existat o dezbatere reală despre statutul jurnalistului (mai precis, nu una care să se materializeze prin documente programatice respectate de întreaga breaslă jurnalistică), preocuparea s-a îndreptat spre paradigma confruntării dintre jurnaliști și politicieni, mai precis asupra sancțiunilor prevăzute în cazuri extreme, articolele 205, 206, 207, 236, 239 din Codul penal. „În esență, jurnaliștii și reprezentanții societății civile au cerut ca insulta, calomnia și ofensa să fie tratate ca subiecte de drept civil, și nu penal” (Coman, 2003a: 56), iar guvernanții au jucat derutant, au introdus amendamente

„îndulcite” ori au creat ordonanțe dure, pe ascuns. O statistică privind procesele intentate de politicieni jurnaliștilor nu există. M. Coman indică cifra de peste 400 de procese de calomnie inițiate între 1996 și 2001.

Prima serie de astfel de procese care au creat precedentul ambiguității a fost deschisă de procesele împotriva lui C.V. Tudor, lider de partid, dar și „deghizat” sub un pseudonim, Alcibiade, în cadrul propriei reviste, *România Mare*. *România Mare* este exemplul tipic de negociere a poziției politice prin intermediul mediului jurnalistic. În calitate de „pseudonim”, C.V. Tudor își ataca, sub zodia pamfletului, adversarii și partenerii politici. Rezultatul: prezența reprezentantului extremei stângi în scrutinul pentru alegerea președintelui din 2000, când sfera politică a decis re alegerea ca președinte a fostului comunist Ion Iliescu pentru a opri ascensiunea lui C.V. Tudor.

Un alt proces a fost cel dintre *Ziua* – Sorin Roșca Stănescu și Ion Iliescu, în care președintele din 1990-1996 era acuzat că ar fi agent KGB. Procesul, inițial descris ca fiind unul între Opoziția democratică și Puterea postcomunistă, a avut parte, de asemenea, de o sentință ambiguă. În locul unei sentințe în slujba adevărului, din lipsă de probe, Justiția a decis închiderea procesului, ceea ce a condus la declarații de victorie din partea ambelor tabere, Ion Iliescu și Sorin Roșca Stănescu.

Momentul de maturizare a Justiției a venit după anul 2000. Atunci s-a dat o sentință clară și definitivă. Sub pretextul unui pamflet, Ion Cristoiu a scris despre un partener de breaslă, Gabriela Adameșteanu, în termeni calomnioși, fără echivoc. Rezultatul: jurnalistul Ion Cristoiu a simțit „puterea” cuvântului, fiind condamnat să plătească daune materiale importante (întreaga desfășurare a procesului: <http://revista22online.ro/61/.html>).

Despre ambiguitatea Justiției vorbește clar M. Coman, care argumentează că Justiția se afla sub tirul Puterii politice, aceasta din urmă cerând soluții juridice drastice și modificând nu de puține ori legislația în favoarea propriilor interese. Tot M. Coman (2003a: 57-58) arată că jurnaliștii ignorau orice profesionalizare: „lansează acuzații neverificate (pe care nu le mai corectează,

de principiul libertății de expresie. Dacă subiectul e de interes public, fraza e veselă și inteligentă, umorul face cucuie, ați scăpat și tu, și fâptașul de presă pe care-l aperi.

Când și cum se pierd procesele satirei?

De regulă, în privința eșecurilor n-ar trebui să duci lipsă de explicații, dar, cu toate astea, n-aș putea spune că am prea multe. De exemplu, am pierdut odată pe mâna unor martori care ne relataseră ei înșiși «întâmplarea» descrisă în articol, cu alte cuvinte, erau chiar surse. Cazul unui ziarist, șeful unei publicații, care, odată ajuns în instanță ca martor, a declarat că n-are habar să se fi întâmplat ceea ce am scris noi și s-a dezis stupefiant de tot ce ne relatase cu puțin timp în urmă. Într-alt dosar, am pierdut pe mâna unei instanțe care a greșit elementar și mi-a respins proba cu martori, deși aceștia erau singurii care fuseseră de față la întâmplare, într-o crâsmă de fițe, și o povestiseră pe la mai toate televiziunile. După aproape doi ani de zile, Înalta Curte de Casație mi-a dat dreptate și a trimis dosarul la rejudicare cu precizarea că am dreptul să audiez acei martori. Numai că între timp martorii deveniseră adversarii noștri, intraseră în conflict deschis cu noi și era exclus să mai recunoască ceva. Procesul se judecă și azi, la peste șapte ani de la prima înfățișare. Nu ai cum să-l treci nici la pierdute, nici la câștigate – e mai degrabă timp pierdut pentru toți.

Cum e să fii avocatul Cațavencului?

Ca fabricantul ăla de puști care spunea că nu știe cum dracu' se face că, deși el face puștile, tot el e întotdeauna de partea periculoasă a țevii..." (Doru Costea, Arhiva personală Istodor, interviuri 2006-2008)

Sindicalizarea presei vs grupul Cațavencu

Fără criterii de joc, în absența unor reglementări ale imixtiunilor mediilor de putere în presa scrisă, reflexul vital al corpului mass-media ar fi fost formulele asociative sindicale. M. Petcu (2012) enumeră Asociația Ziariștilor din România (AZR), Societatea Ziariștilor din România (SZR), Uniunea Ziariștilor din România (UZR),

Uniunea Ziariștilor Profesioniști (UZP), Asociația Presei Sportive (APS) și alte forme asociative, pe plan național și internațional, dar care ajung curând într-un impas chiar organizatoric. M. Petcu o citează pe Alina Mungiu-Pippidi, care în 1996 observa: „Eu îi propun lui Petre Mihai Băcanu de patru ani să desființăm AZR pentru că e o rușine, existăm doar formal, suntem trecuți doar pe o hârtie. Nici autodesființarea nu se poate realiza”. Membrii constitutivi nu pot reuși să stabilească o dată comună de întâlnire.

Tranzacțiile comerciale, mediile politice și nevoile editoriale nu sunt influențate de acțiunea sindicală. Schimbarea de generație de după 2000, în presă, va marca dezvoltarea „marionetelor”, ziariști la dispoziția patronilor și la comanda editorială a redactorilor-șefi. Textele, produsele jurnalistice ale acestora fiind doar un pretext pentru rezolvarea intereselor sau refularea patimilor personale ale liderilor.

Clubul Român de Presă (1998) și programul său nu aduc schimbări vizibile în breaslă: „Clubul Român de Presă își propune să participe activ la îmbunătățirea calitativă a presei românești și la formarea unui mediu de afaceri favorabil companiilor mass-media. Clubul Român de Presă este prima asociație profesională a mass-media românești care a creat un cod deontologic al ziaristului, acceptarea membrilor în asociație făcându-se numai cu condiția respectării acestor norme”. Clubul Român de Presă a făcut mai vizibile derapajele mass-media, dar nu a creat premise suficiente de puternice de profesionalizare editorială sau de intervenție în cazul abuzului patronal ori al celui editorial.

4.3.2. *În aceste condiții, care a fost opțiunea „sindicală” a lui Cațavencu?*

Acceptarea de către jurnaliști?

„Dar nici noi nu am vrut să ne amestecăm. Am avut și noi rezervele noastre. În redacție s-a discutat despre acest lucru. Să nu ne amestecăm, chiar așa, cu ăștia. Am avut carnetele de la Asociația Ziariștilor Români, dar asta pentru ca să ne luăm pașapoarte mai ușor. Nu ne-am expus cu oricine. Tortul aruncat

în fața lui Tatulici a fost exact atitudinea băiețească, detașarea de aceștia. Eram semijurnaliști, dacă vrei, ziarul avea un suport ca al unui jurnal, aveam agenda presei serioasă, practicam niște genuri, o structură în acest sens, reportaj, interviu, investigații, rubrici identice în ziar, dar noi am dezbătut dacă să ne amestecăm cu restul sau nu. Am ales să avem grupul nostru, selecția noastră. Nu am avut niciodată o stilistică și niște metode din perspectiva unui canon jurnalistic. Eram și jurnaliști, dar aveam mai multe lucruri care ne separau de metodele, de practicile consacrate în jurnalism. Asta ne-a dat o identitate proprie.” (Viorel Moțoc, în Istodor, 2016: 320)

Gesturile grupului *Cațavencu* erau civice, în interiorul breslei. Nu erau doar vorbe, ci deveneau fapte. În exemplul dat mai sus, Mihai Tatulici, realizator TV și realizatorul, după 1989, al primelor dezbateri pe TVR 2, era totodată simbolul jurnalistului duplicitar, gata să reabiliteze varii personaje din vremea comunistă (a făcut-o cu Adrian Păunescu, poet al dictaturii Ceaușescu). Jurnaliștii de la *Cațavencu* au fost invitați la una dintre emisiunile lui și au transformat prezența lor într-un protest. Fiind înarmați cu un tort, i l-au aruncat în față moderatorului Mihai Tatulici, „ca pedeapsă” pentru atitudinea sa duplicitară.

O reacție identică antisistem au avut Cațavencii față de C.V. Tudor. Mircea Toma descrie momentele respective, însoțite și de o solidaritate de breaslă, gest mai rar întâlnit: „A mai fost o situație, pe care am compus-o în redacție și am pus-o în practică eu cu Patrick, când, după ce am pus o întrebare pe bune la Cotroceni, lui Ion Iliescu, apropo de încurajarea lui Vadim, de discursul lui naționalist în România și de ceea ce se întâmpla în fosta Iugoslavie, unde era război în perioada aia, și dacă nu simte că împinge România într-o direcție care poate să devină violentă, Vadim a trântit un mega-text dedicat mie, în care făcea un apel la colegii mei din redacție să mă pedepsească, aruncându-mă de-a berbeleacul pe scări și dându-mi șuturi în fund, și oferea un premiu acelor colegi din redacție care ar fi făcut chestia asta. Am hotărât să mergem să luăm premiul. A intrat Vadim în alb, și-a rotit privirile peste public, m-a văzut și a spus